

5. Бедь В.В. Юридична психологія : [навч. посіб.] / В.В. Бедь. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : МАУП, 2004. – 436 с.

6. Омарова А.Т. Визуальная психодиагностика в работе психолога (методические рекомендации) / А.Т. Омарова ; Медицинское управление МВД Республики Казахстан Центральная военно-врачебная комиссия. – Астана, 2005. – 11 с.

7. Сидорук О.О. Методи психологічного впливу на особистість у правоохоронній діяльності / О.О. Сидорук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nrmaup/2010_2/pdf_files/167-172.pdf

УДК 343.1

ХОЛОДИЛО П.В.

**ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ УГОД ПРО ВИЗНАННЯ ВИНУВАТОСТІ,
ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА**

Стаття присвячена вивченню сутності та правової природи угод про визнання винуватості, проблем їх реалізації у кримінальному процесі з використанням сучасних досягнень вітчизняної та зарубіжної кримінальної процесуальної теорії і правозастосовної практики. Угода про визнання винуватості, кримінальна процесуальна форма, кримінальне провадження на підставі угод, кримінальне правосуддя, презумпція невинуватості, права та свободи людини, підозрюваний, обвинувачений, диференціація кримінальних процесуальних форм, прокурор, суд, адвокат, кримінальне провадження, інститут угод, злочин.

Ключові слова: *правова природа, сутність, угода, визнання винуватості, кримінально-процесуальне законодавство.*

Статья посвящена изучению сущности и правовой природы соглашений о признании вины, проблемам их реализации в уголовном процессе с использованием современных достижений отечественной и зарубежной уголовной процессуальной теории и правоприменительной практики. Соглашение о признании вины, уголовная процессуальная форма, уголовное производство на основании соглашений, уголовное правосудие, презумпция невиновности, права и свободы человека, подозреваемый, обвиняемый, дифференциация уголовных процессуальных форм, прокурор, суд, адвокат, уголовное производство, институт сделок, преступление.

Ключевые слова: *правовая природа, сущность, соглашение, признание виновности, уголовно-процесуальное законодательство.*

The article studies the essence and legal nature of agreements on recognition of guilt, problems of their implementation in the criminal process with the use of modern achievements of domestic and foreign criminal procedure theory and practice. The agreement on the plea, criminal procedure form, criminal proceedings based on agreements, criminal justice, the presumption of innocence, the rights and freedoms of the individual, the suspect, accused, differentiation of criminal procedural forms, attorney, court, lawyer, criminal proceedings, the Institute deals, crime.

Key words: *legal nature, essence of the agreement, admission of guilt, Federal Rules of Criminal Procedure.*

© ХОЛОДИЛО П.В. – аспірант кафедри кримінального процесу (Національна академія внутрішніх справ)

Вступ. Реформування кримінального судочинства вимагає нових підходів, котрі мають базуватися на сучасних досягненнях вітчизняної та зарубіжної кримінальної процесуальної теорії й правозастосовної практики, відповідати міжнародним стандартам та слугувати надійним захистом прав, свобод і законних інтересів людини. Одним із таких інститутів є угоди про визнання винуватості [11, с. 148], які стали однією з перспективних та дискусійних новел кримінально-процесуального законодавства, слідчої та судової практики за останні кілька років [8, с. 4]. Цілий блок нових норм, передбачений главою 35 «Кримінальне провадження на підставі угод», введений КПК 14 травня 2012 р., створив основу для формування нового правового інституту й розвитку змагального кримінального процесу в Україні [14, с. 13].

Постановка завдання. Метою статті є вивчення правової природи та сутності угод про визнання винуватості, проблем їх реалізації в умовах сучасного кримінального процесуального законодавства.

Результати дослідження. Закріплення у кримінальному процесуальному законі інституту угод полягає у створенні нової ідеології кримінальної політики нашої держави: протидія злочинності через компроміс, договір; без інституту угод концепція компромісу позбавлена своєї основи [9, с. 139].

В.М. Тертишник зазначає, що в основі інституту дійового каяття та угоди лежать давно відомі та визнані моральні норми: заклик до каяття, втілений в біблейській притчі про заблукалу вівцю і блудного сина, та мудрість, викладену в слушній заповіді: «Той, хто приховує свої злочини, не матиме успіху, а хто зізнається, той буде помилуваний» [15, с. 89]. Цей новий інститут тільки починає аналізуватися вченими. На користь його запровадження називаються такі аргументи: введення інституту угод відображає напрям розвитку кримінального процесу України щодо його подальшого скорочення і спрощення; такі зміни пов'язані зі спрямуванням Кодексу на розвиток процесу в напрямі його гуманізації, забезпечення змагальності та рівності сторін. Рекомендація № R(87)18 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно спрощення кримінального правосуддя, зокрема, розглядає угоди як принципи та способи процесуальної економії, спрощення та скорочення процедури розгляду кримінальних справ, зменшення строків перебування осіб під вартою, заощадження коштів та часу, що витрачаються на розгляд кримінальної справи, позасудове вирішення конфліктних ситуацій, зменшення навантаження на суд та суддю [4, с. 962–968; 5, с. 328; 2, с. 270].

Існує також низка критичних зауважень, визначених П.В. Пушкарем [13, с. 172–178], до яких віднесено суперечність основним принципам існування сучасного змішаного кримінального процесу: принципу обов'язкового винесення обвинувачення у справі та принципу встановлення об'єктивної істини, принципу належного судового розгляду, презумпції невинуватості, праву не давати свідчення проти себе, обов'язку обвинувачення довести розслідування справи поза межами розумного сумніву у тому, що особа вчинила злочин [17, с. 271]. Також існують зауваження щодо зміни ролі обвинувачення та захисту у своїх процесуальних функціях під час розгляду кримінальних справ; зміни мети та ролі захисника, який може дійти висновку, що не варто брати участь у судовому розгляді справи, оскільки набагато краще та простіше буде домовитися з прокурором щодо умов угоди; дії угоди не в інтересах потерпілого; ситуації, коли захисники намагаються уникнути судового слухання справи, не приділяючи уваги тому, що їхнього клієнта може бути виправдане в результаті повного судового розгляду у зв'язку з недоведеністю обвинувачення, якщо обвинувачення прокурора, що базується на певних фактичних даних та доказах, буде відхилене судом [18, с. 417–427]; також правосуддя може бути купленим, оскільки особа нібито виборює собі певне покарання; суддя, вступаючи в процес обговорення угоди, має попереднє враження від справи, і, таким чином, не може повторно розглядати її неупереджено тощо [18, с. 417–427].

Такий неоднозначний підхід свідчить про недостатню наукову розробленість питань правової природи та сутності угод про визнання винуватості. Науковці зазначають, що вирішення конфліктів у сфері кримінальної юстиції відбувається двома способами: шляхом використання традиційних кримінально-процесуальних засобів – кримінального переслідування і покарання (притаманний кримінальному процесу обвинувального типу); шляхом досягнення компромісу між сторонами, де компроміс – угода між представниками різних інтересів на основі взаємних поступок [12, с. 196–197] (притаманний змагальному кримінальному процесу, який характеризується широкою диспозитивністю). О.О. Лесяк зазначає, і ми погоджуємося з її думкою, що такі ідеальні процеси насправді не існують. Тільки змішаний тип, до якого належать і українські кримінальні процеси, відображає реальну побудову та характеризує будь-який сучасний кримінальний процес з урахуванням того, що в різних країнах він відхиляється до того чи іншого полюса [10, с. 81].

Угода про визнання вини має на меті пом'якшення покарання обвинуваченого/підсудного у зв'язку з його каяттям, а також зменшення навантаження на систему здійснення правосуддя у кримінальних справах; вона є достатньо ефективним механізмом кримінального процесу при прискореному розгляді кримінальних проваджень [13, с. 13]. О.В. Стратій пропонує вважати інститут угод про визнання винуватості результатом диференціації кримінальних процесуальних форм, які регулюють договірну модель відносин між державою і обвинуваченим, як закономірне явище розвитку кримі-

нального процесуального права [14, с. 64–65]. Разом з тим науковці відзначають, що існує проблема диференціації процесуальної форми, прискорення та спрощення судового провадження за умов додержання прав та законних інтересів учасників процесу.

Кримінальна процесуальна форма розглядається як сукупність закріплених законом юридичних процедур, умов та гарантій, які забезпечують вирішення завдань кримінального судочинства, при цьому під процедурами розуміється передбачена законом послідовність здійснення як окремих процесуальних дій, так і їх сукупностей, що утворюють зміст окремих проваджень та стадій кримінального судочинства. Практично кримінальну процесуальну форму слід розуміти як алгоритм кримінального провадження в цілому, порядок здійснення процесуальних дій та порядок прийняття процесуальних рішень. Між кримінальною процесуальною формою та змістом кримінального процесу, який вона уособлює, існує тісний зв'язок. Оскільки процесуальна форма є вираженням змісту кримінального судочинства та способом його здійснення, то основним питанням, що пов'язане з процесуальною формою, є питання про її єдність та диференціацію, сутність якого полягає в необхідності визначення напрямів удосконалення кримінальної процесуальної форми або шляхом забезпечення єдиного порядку провадження уніфікації за всіма категоріями кримінальних проваджень, або диференціювання її за певними критеріями та обставинами кримінального провадження.

На нашу думку, процесуальну форму слід розглядати як побудову кримінального судочинства, спрямованого на досягнення завдань в окремих категоріях кримінальних проваджень і за наявності певних умов шляхом використання процесуальних процедур, що відрізняються спрощенням або ускладненням. Тобто диференціація кримінальної процесуальної форми має два напрями: ускладнення процедури та спрощення кримінальної процесуальної форми, в тому числі і через позицію підозрюваного, обвинуваченого у кримінальному провадженні, наприклад, якщо він визнає свою вину, ватість. Більшість науковців всю проблематику диференціації зводили до спрощення, розглядали її у контексті процесуальної економії, оптимізації тощо, інші вважають основною позитивною рисою вчення про диференціацію кримінально-процесуальних форм його інтеграційні властивості тощо. Але розглядаючи сутність та правову природу угоди про визнання винуватості, необхідно відзначити, що диференціація кримінально-процесуальних форм у вигляді кримінального провадження на підставі зазначеної угоди потребує визначення чітких критеріїв відмежування, оскільки у наукових розробках спостерігається відсутність єдиної думки з цього приводу.

Розглядаючи правову природу угоди про визнання винуватості, можна зауважити, що її позиціонують як правовий інститут кримінального процесу та як його спрощену форму. Зазначені критерії вже розглядалися науковцями, тому ми не претендуємо на першість у науковій новизні, ми доповнили наукові розробки у цій частині. О.О. Лесяк визначає такі ознаки угоди про визнання винуватості як спрощеної форми кримінального процесу: розрахована на певну категорію справ, угода про визнання надає сторонам можливість використовувати спеціальні процесуальні права, передбачені законодавством; передбачає додаткові гарантії законності застосування зазначених процедур та здійснення прав учасників процесу; має суттєві відмінності в повноваженнях органів кримінальної юстиції; у разі укладення угоди змінюється порядок кримінального процесу [10, с. 77–79]. Ми приєднуємося до думки В.В. Колесник, яка вважає, що для визначення сутності якісно нової форми (якою є угода про визнання винуватості) необхідний підхід, який дозволить виокремити наявність «якісних» конструктивних відмінностей нової форми [7, с. 36], але оскільки ця форма є органічним цілим з кримінальним процесом України, то виокремлення (як диференційованої форми) необхідно здійснювати за критеріями, які існують в основній формі кримінального процесу.

До таких критеріїв ми відносимо:

- суспільна небезпека злочину: укладається у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої або середньої тяжкості, тяжких злочинів, внаслідок яких шкода завдана лише державним та суспільним інтересам;
- стадія кримінального провадження: з моменту пред'явлення підозри і до виходу суду у дорадчу кімнату для ухвалення вироку (досудового та судового провадження);
- ініціатор угоди: прокурор, підозрюваний, обвинувачений, захисник (за дорученням);
- використання інформації, отриманої під час дії угоди: у разі розірвання угоди така інформація не використовується як доказова;
- добровільність укладання угоди: укладання угоди не повинне бути наслідком застосування насильства, примусу, погроз, уведення в оману, наслідком обіцянок чи дії будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді;
- визнання вини: беззастережне визнання винуватості;
- умови укладання: узгоджене покарання, звільнення від відбування покарання з випробуванням (розмір та вид покарання);
- співробітництво зі слідством: підозрюваний або обвинувачений зобов'язаний надати правдиві покази відносно своєї участі у вчиненні злочину, співпрацювати для викриття кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (факультативно);

– наслідки укладання та затвердження угоди: обмеження для учасників щодо оскарження вироку в апеляційному та касаційному порядку;

– наслідки невиконання угоди: притягнення до кримінальної відповідальності підозрюваного або обвинуваченого; скасування вироку; судовий розгляд у загальному порядку; направлення матеріалів провадження для завершення досудового розслідування в загальному порядку;

– обставини, що враховуються при укладанні: ступінь та характер сприяння підозрюваного чи обвинуваченого у проведенні кримінального провадження щодо нього або інших осіб; характер і тяжкість обвинувачення (підозри); наявність суспільного інтересу в забезпеченні швидкого досудового розслідування і судового провадження, викритті більшої кількості кримінальних правопорушень; наявність суспільного інтересу в запобіганні, виявленні чи припиненні більшої кількості кримінальних правопорушень або інших більш тяжких кримінальних правопорушень;

– форма укладання – письмова;

– підстава для початку інших кримінальних проваджень: кримінальне провадження відносно особи, яка вчинила злочин у групі і з якою укладено угоду, підлягає виділенню в окреме провадження;

– термін дії угоди: до закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину.

Саме ці критерії визначають диспозитивність процесуальної форми кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості.

Стосовно виокремлення угоди про визнання винуватості як правового інституту, то тут теж відсутня єдина думка. О.О. Лесяк [10, с. 75–76] при визначенні ознак угоди про визнання винуватості як правового інституту спирається на «класичні» ознаки будь-якого правового інституту, визначені Н.М. Крестовською: однорідність соціального змісту; юридична єдність правових норм; нормативна відособленість; повнота регульованих відносин [6]. Досліджуючи думки інших науковців, до цього переліку можна додати: наявність комплексу «рівноправних» нормативних приписів; їх спрямованість на різні сфери соціальних відносин; юридична різnorodність приписів, які забезпечують вплив на суспільні відносини, що виникають у зв'язку з укладанням угоди про визнання винуватості, об'єднання всіх цих норм сталими зв'язками, які визначені у загальних приписах, а також у юридичній конструкції [8, с. 29–30]; забезпечення інститутом самостійного регулюючого впливу на певний сектор правовідносин; відособленість за інтелектуально-вольовим змістом; внутрішня структура нормативного матеріалу, що охоплюється інститутом; зовнішнє відособлене закріплення норм угоди, що його створюють у главах, частинах та інших структурних підрозділах [1, с. 80–81]. Отже, екстраполюючи кримінально-процесуальну процедуру угоди про визнання винуватості на поняття «форма», можна стверджувати, що всі зазначені характеристики концентруються в їх сутності і, відповідно, форма створює певний правовий режим кримінального провадження, набуваючи правової сутності. На цей правовий режим розповсюджуються всі позитивні риси права (законність, забезпечення прав людини тощо), а отже, він відповідає меті та завданню кримінального процесу.

До нормативного врегулювання угоди про визнання винуватості у теорії порівняльного кримінального процесу не існувало чіткого погляду стосовно того, є угода про визнання вини правовим інститутом чи субінститутом кримінального процесу. На думку П.В. Пушкара, угода про визнання вини була складовою міжгалузевим інститутом спрощеного та скороченого розгляду кримінальних справ, який стосується декількох галузей права, таких, як кримінальне право (призначення покарання), цивільне право (вирішення питань цивільного позову та відшкодування шкоди), цивільне процесуальне право (розгляд цивільного позову в окремому провадженні), кримінально-виконавче право (виконання покарання та звільнення від нього), кримінально-процесуальне право (процесуальні особливості розгляду справ за спрощеною та скороченою процедурою) тощо. Науковець зазначив, що цей складний міжгалузевий інститут містить ознаки інституту процесуального і матеріального права та складається з таких субінститутів, як клопотання про визнання вини, угода про визнання вини, погодження з пред'явленим обвинуваченням, дійове каяття тощо [13, с. 15–16]. В.М. Тертишник відмічав певні відмінності і зазначав, що угода про визнання вини (США), мирова угода й дійове каяття – це різновиди правового компромісу. Однак між цими інститутами існує принципова різниця: в першому випадку предметом угоди є питання факту – власне істина (визнання чи невизнання вини) та юридична кваліфікація дій особи, часто незалежно від доказів у справі та об'єктивної дійсності. В угоді про визнання вини за законодавством США сторони «домовляються» щодо принципів питань предмету доказування (чи дійсно був вчинений злочин; чи вчинив злочин обвинувачений; чи винний в ньому підсудний; чи з умислом, і якщо так, то з яким саме, діяв обвинувачений). Згідно ж із принципами юридичного компромісу за чинним законодавством України, формами якого є мирова угода та дійове каяття, злочин має бути розкрито, встановлення істини має бути безсумнівним; має бути надана належна оцінка події злочину та здійснена правильна юридична кваліфікація дій обвинуваченого; відповіді на головні питання справи даються беззаперечно лише на підставі доказів. Лише на основі встановленої об'єктивної істини та правильної юридичної оцінки скоєного злочину (коли вина особи у скоєнні злочину доведена) здійснюється компроміс щодо конкретного вирішення справи з урахуванням тяжкості злочину, особи обвинуваченого та пом'якшую-

чих відповідальність обставин. Такий компроміс здійснюється не відносно питань об'єктивної істини, а щодо інших обставин, які є умовами розв'язання справи без кримінального покарання обвинуваченого (чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинений ним злочин; чи є обставини, за наявності яких обвинувачений може бути звільненим від кримінальної відповідальності; чи підлягає підсудний звільненню від покарання) [15, с. 90–91].

В.А. Шкелебей, розглядаючи сутність дійового каяття, зробила висновок: під дійовим каяттям слід розуміти активну поведінку особи (яка визнана підозрюваним чи обвинуваченим), що полягає у щирому каятті за вчинене діяння, яке виявляється в тому, що особа усвідомила свою негативну поведінку та відчуває готовність понести за це покарання, при цьому особа активно сприяє розкриттю, припиненню або попередженню кримінального правопорушення і повному відшкодуванню завданих збитків або усуненню заподіяної шкоди [16, с. 239–242].

О.В. Стратій зазначає, що угода про визнання винуватості за своїм соціально-правовим призначенням повинна стимулювати посткримінальну позитивну поведінку обвинуваченого й у певному сенсі збігається з дійовим каяттям, з'явленням із зізнанням, добровільною відмовою від доведення злочину до кінця. Вона є принципово новим явищем у кримінальному процесуальному законодавстві, що відрізняється <...> завданнями кримінального провадження (щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, тобто викриття у злочинній діяльності не тільки себе, а й інших співучасників злочину) [14, с. 71].

Висновки. На нашу думку, спостерігається розходження поглядів науковців щодо мети (призначення) угоди про визнання винуватості з метою, що декларується у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України). На думку деяких науковців, одним із основних завдань угоди про визнання винуватості є викриття інших осіб, винних у вчиненні злочину, тоді як відповідно до ст. 472 КПК України («Зміст угоди про визнання винуватості») обов'язок підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, є факультативним («... якщо відповідні домовленості мали місце» [3]). Тобто стверджувати про схожість з дійовим каяттям можна лише у випадку, коли особа, яка уклала угоду про визнання винуватості, не тільки визнає свою вину (усвідомлює її), але й підтвердила це, надавши свідчення про свої дії (оскільки іншим чином винуватість встановити неможливо), про дії співучасників (у випадку вчинення злочину групою), а також викрила інших осіб, винних у вчиненні іншого кримінального правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Головизнин М.В. Особый порядок принятия судебного решения при заключении досудебного соглашения о сотрудничестве : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / М.В. Головизнин ; Москва, 2012. – 250 с.
2. Добровольська О.Г. Становлення та розвиток інституту кримінального провадження на підставі угод / О.Г. Добровольська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 269–272.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст.88.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. – Т. 1 / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
6. Крестовська Н.М. Теорія держави і права: елементарний курс / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвеева; 2-ге вид. – Х.: Одіссей, 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studies.in.ua/krestovska-nm-teorija-derzhavy-i-prava/1537-145-148-nstitut-prava.html>.
7. Костицкий М.В. Информационное обеспечение профилактики преступлений : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; исправительно-трудовое право» / М.В. Костицкий. – К., 1993. – 25 с.
8. Ковалев Р.Р. Правовое регулирование досудебного соглашения о сотрудничестве на стадии предварительного расследования : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р.Р. Ковалев. – Москва, 2014. – 193 с.
9. Керевич О.В. Здійснення кримінального провадження на підставі угод про примирення / О.В. Керевич // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 5. – Том 3. – С. 136–140.
10. Лесяк О.О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О.О. Лесяк. – К., 2015. – 228 с.
11. Новак Р.В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 // Р.В. Новак. – Х., 2015. – 215 с.
12. Осипова Н.П. Компроміс / Н.П. Осипова // Юридична енциклопедія. – К. : Українська енциклопедія ім. П.М. Бажана, 2001. – Т. 3. – С. 196–197.

13. Пушкар П.В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / П.В. Пушкар– К., 2005 – 225 с.
14. Стратій О.В. Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод : дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06 / О.В. Стратій.– К., 2015.– 226 с.
15. Тертышник В.М. Без суда и следствия: острые углы судебной реформы / В.М. Тертышник // *Держава*. – 2000. – № 41. – С. 87–95.
16. Шкелебей В.А. Дійове каяття як правовий компроміс у кримінальному процесі України / В.А. Шкелебей // *Теорія та практика кримінального судочинства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 травня 2011 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т. внутр. справ, навч.-наук. ін.-т. підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання, каф. кримінального процесу. – Х., 2011. – С. 239–242.*
17. Sanders A., Young R. *Criminal Justice*. – 2 ed. – London [u.a.]: Butterworths. – 2000. – 815 p.
18. Mulcany A. The Justifications of Justice: Legal Practitioner's Accounts of Negotiated Case Settlements in Magistrate's Courts// *The British Journal of Criminology* Vol.4. – 1994. – p. 417–427.